

גליון לב' - פ' וירא ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם בן אשכנז יכול להוציא בן ספרד ידי חובת ברכה אחרונה

מעשה באחד ששתה משקה רביעית בבת אחת ונתחייב ברכה אחרונה לכולי עלמא [עיין בזה בשו"ע (סי' רי סעי' א' וסי' תריב סעי' ט)], ורצה לבקש מחבירו שיוציא אותו ידי"ח, אלא שהשני שתה את הרביעית בשתי לגימות וחויבו בברכה אחרונה הוא ע"פ דברי המ"ב (סי' רי ס"ק א) הסובר דגם בכה"ג חייבים ברכה אחרונה, וכיון שמי שרצה לצאת נוהג כדברי הפוסקים שלא מתחייבים אלא בלגימה אחת כדעת האור לציון (פ"ד אות יז), נולד הספק האם יכול להוציא שהרי לפי רבותיו אין חבירו חייב בברכה אחרונה, והרי בעינין שהמוציא כדי להוציא אחרים ידי"ח יהיה חייב באותה ברכה אחרונה כמו שפסק המ"ב (סי' ריג ס"ק יד).

והנה מצינו בשו"ע (סי' ריג סעי' ב) דאין המברך מוציא אחרים א"כ יאכל וישתה עמהם ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונין אליו אפילו לא יענו אמן, עכ"ל. וכתב המ"א (סי' ק ז) משמע שאם אינו אוכל ושותה עמהם אפילו בדיעבד לא יצא בשמיעתו, דהא הוה ליה ברכתו לבטלה, מ"מ אם הפסיק בין הברכה לאכילה בשוגג לא הוי הפסק, כמבואר בס"י ר"ט (סעי' ב), ויצאו האחרים ידי"ח.

ועיין בפמ"ג (סי' קסז מ"ז ס"ק ח) שכתב בדעת המ"א דה"ה אם המברך הזיד והפסיק, מ"מ כיון שברכתו לכתחילה שפיר הוה, ולא עבר על תקנת חז"ל דדעתו היה לברך וליהנות גם כן, אלא שאח"כ הפסיק, יצאו אחרים בברכתו. וכן נקט הרע"א בהגהותיו (סי' ריג). ועיין עוד בבית שלמה (סי' יד). מבואר דכל שכוונת המברך היתה ליהנות אין זה נחשב כעבירה על דברי חז"ל, וע"כ תוקף הברכה קיים ויוצאים אחרים ידי חובתם.

ועיין במ"ב (סי' ריג ס"ק טו) שפסק כהמ"א אם המברך הפסיק בשוגג או נאנס. ואם היה מזיד, במ"ב (סי' קסז ס"ק מג) נשאר בצ"ע, ועיין היטב שם בבואור הלכה, וע"כ צ"ל שהמ"ב משום ספק פסק בס"י רי"ג כדעת הפמ"ג, אולם דוקא בשוגג אבל במזיד ס"ל דלא יצא, וכמו שלמד המחצה"ש (סי' רט ס"ק ה) בדעת המ"א דהיינו דוקא אם היה שוגג יצא.

וכעין זה מצאנו בחזו"א (אה"ע סי' סג ס"ק כג) בענין ברכת אירוסין וז"ל: כיון שברכו בשעה שהיו ראויין לברך, ואף שהיה בטעות, ראוי האדם לברך את ד' בכל היום אלא שאין רשאי להרבות בזה וכו', ולזה הגדירום חז"ל אימתו לברך, וקבעו השעות שהאדם יותר מוכן בהכרת בוראו וחסדיו, וכל שעשה ברשות חשיב ברכה ויוצא בה, שכבר הגיע שעה המוכנת אף שהיתה בטעות, עכ"ל.

ועפ"י הנ"ל יש לפשוט נידון דידן, דבן אשכנז השותה משקה רביעית בשתי לגימות דלפי רבותיו חייב לברך ברכה אחרונה, יכול להוציא את בן ספרד ששתה בלגימה אחת, אע"פ שלדעתם מתחייבים בברכה אחרונה דוקא אם שתו בלגימה אחת, שהרי מבואר לעיל דכל שכוונת המברך היה כהוגן מהני, והנה ודאי הבן אשכנז לא נחשב כעובר על תקנת חז"ל, שהרי הוא עושה ע"פ הוראת הפוסקים הסוברים שחייב הוא בברכה זו. [ועי' במ"א (ריש סי' שיח) שהעושה ע"פ הוראת מורה הוראה והתברר שטעה בהוראתו נחשב העובר לשוגג, והביאו הכה"ח (שם), וכ"ש בנד"ד דאפילו אם לדעת הספרדים נחשב מברך שלא כהוגן, מ"מ אינו נחשב למזיד].

וגדולה מזו כתב בחיים שאל (סי' צט) שהנוהג לא לברך על ההלל ברי"ח והלך (ע"ד לחזור למקומו) למקום שנוהגים לברך, יכול להוציא אותם ידי"ח, עי"ש. ועיין בהר צבי (ח"א סי' לח) שהשואל כתב ע"פ ראייתו של החיים שאל הנ"ל שבן ספרד יכול להוציא בן אשכנז מברכת תפילין של ראש אע"פ שהם לא מברכים עליו. [ואע"פ שבהר צבי (סו) דחה הראייה, אפשר שבנידון דידן מודה דמהני וכסברת הפמ"ג הנ"ל].

וכן מצינו בפמ"ג (סי' רצט ס"ק יז) שאותן שנוהרין משתיית שיכר משום חדש כשאין לו יין כי אם שיכר על כרחך ישמע מאחרים [כיון דלדעתו אסור], עכ"ד. ואע"פ שהביאור הלכה (סי' רצו סעי' ב ד"ה אם הוא) חלק עליו מ"מ היינו טעמא משום שלא היה כאן הבדלה על היין כלל לאותו הנוהג מחדש. ועיין בזה בשש"כ (פמ"ז הנה פח).

וואפילו להסוברים שאין לענות אמן על ברכה שאחד מברך כדעת איזה שיטה יש לומר כן, דשאני הכא שאפילו אם הברכה למברך עצמו היא לבטלה כנ"ל (עיין מחצה"ש סי' ר"ט ס"ק ה'), מ"מ לגבי השני אינה לבטלה שהרי יוצא בה, משא"כ היכן שאין העונה אמן יוצא ע"י ברכה זו, וע"כ לדיעה זו נמצא עונה אמן על ברכה לבטלה. ובר מן דין כבר נקטו הביאור הלכה (ס"י רטו), האור לציון (ח"ג פ"ג אות ב) ועוד פוסקים שניתן לענות אמן אף בכה"ג.

בענין נתינת דבר מאכל לאדם שיוזע בו שאינו מברך

כתב השו"ע (סי' קס"ט ס"ב) לא יתן לאכול אלא למי שיוזע בו שיברך. עכ"ל. ובמ"ב שם (סי' יז) כתב דיש הסוברים דדוקא לשמש אסרו חז"ל לתת א"כ יודע בו שיברך וזאת מחמת דחיישין דהשמש ישכח לברך משום טרדא, אבל באדם אחר לא חיישין לזה אם לא שיוזע בו שלא יברך דבזה כו"ע מודים דאסור לתת לו. ומבואר דלכו"ע אסור לתת דבר מאכל לאדם שיוזע בו שלא יברך.

והנה הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל (מנחת שלמה סי' ל"ה) נשאל במי שבא אליו אורח חשוב אשר איננו שומר תורה ומצוה אבל עדין יש לו אהבה לבני תורה וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעה"ב לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבוד אותו במידי דמיכל ומישתי בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיוזע שנוטל ידיו ומברך (כמבואר בשו"ע או"ח סי' קס"ט סי' ב') יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו וזה ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חס ושלום ביותר מהתורה וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה.

והשיב שנוכן לכבדו באכילה ושתיה ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול, משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא כדי להציל אחרים מאיסורא רבה, מ"מ בנידון דידן הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא שום נתינת מכשול אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד ע"י זה שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן. עכ"ד. וסיים שם "ואעפ"כ הדבר צריך הכרע".

וע"פ דבריו אלו נוהגים העולם להקל לתת דבר מאכל לאדם שאינו שומר תורה ומצות אע"פ שיוזע בו שלא יברך.

והנה יש להעיר דמלבד מה דהגרש"ז גופא סיים בסוף דבריו דע"פ הדבר צריך הכרע ולא פשיטא ליה לגמרי היתר הדבר, כבר צויין שם (בהערות בשולי הגליון) דמדברי החזו"א בשביעית (סי' י"ב סק"ט) מבואר דלא שרינן מהאי טעמא איסור ודאי. וז"ל החזו"א שם: ונראה דהא דהקילו חכמים בספק אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו ומהם והן רק ע"ה וחייבין אנחנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו [ואף למכור לעכו"מ כן שגם הן מוזהרין על השלוי עם ישראל] וכן אמרו מ"ק י"ז א' במכה בנו גדול, והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידיו מהם ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק וזו דרך הממוצעת והישרה וכו', עכ"ל.

ומבואר דס"ל דמשום כל הני טעמי לא התירו חז"ל אלא בספק מכשול ולא בכה"ג דאיכא ודאי מכשול. ועיין בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סי' י"ז) דנשאל במי שבא אליו אורח חשוב ואינו שומר תורה ומצות רק הוא תומך תורה, ואם בעה"ב לא יתנהג עמו בנימוס לכבדו באכילה מצד מה שמבואר באו"ח סי' קס"ג וסי' קס"ט שאסור ליתן לאכול אלא למי שיוזע שנוטל ידיו ומברך וגם אם יבקש ממנו ליטול ידים ירגיז אותו מאד, אם מותר לכבדו באכילה ולא יחשוש ללפני עור הנ"ל כיון דאם הוא לא יתן לו לאכול הרי יכשל גם האורח באיסור יותר גדול מזה, נמצא דליכא עבירה אבל יש כאן הצלה ממכשול גדול ע"י שמחליף אותו בקום ועשה במכשול קטן יותר מזה. והנה בעל השבת הלוי שם הבין שכוונת השואל במ"מ שאם לא יאכילנו יכשל האורח באיסור גדול מזה ר"ל באיסור מאכלות דאורייתא, ואע"פ כן דן להחמיר בדבר דאין לנו לוותר על הלכה דלפני עור מחשש שמא יצא אח"כ

זריזין מקדימין למצות - "מצוה" או "הנהגה טובה"

איתא בפסחים (ד. וביומא (כח): "וישכם אברהם בבוקר" (בראשית פכ"ב פס' א), מכאן דזריזין מקדימין למצות. ויש להסתפק האם זה "מצוה", או "הנהגה טובה". וכן יש לדון האם הוא מן התורה או מדרבנן.

והנה מצוינו באור זרוע (ח"ב ס"י רעה) שכתב בענין מילה שחלה בראש השנה ד"מצוה מן המובחר" הוא להקדים מילה בהשכמה משום דזריזין מקדימין למצות, ע"כ. מבואר דזריזין אינו אלא מצוה מן המובחר. וכ"כ בטורי אבן (שם סד"ה ובהכי נ"ל הא). וכן משמע לכאורה, דאין זה חיוב, מהמכתם (פסחים ד. ד"ה ותמיא כל היום) שכתב שכל היום כשר למילה ו"נהגו" כל ישראל להשכים ולמול בזריזות. אולם יש לדחות דס"ל דאיכא נמי משום מנהג להזדרז בקיום מצות מילה, וכמ"ש השבות יעקב (ס"י לד) דנהגו כל העולם כזריזין לענין מילה להקדים מצפרא.

אולם גדולה מזו כתב המאירי (יומא כח): "וז"ל: כל היום כשר למילה מ"מ "ראוי" לזריזים להקדים בה בשחרית שלא יראה כמתרשל בה, עכ"ל.

ועיין בשו"ע (ס"י רלה סע' א) שפסק ד"לכתחלה" צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים. וכתב המ"ב (שם ס"ק כו) דהוא משום זריזין מקדימין. ולפי זה יוצא שזריזים מקדימין הוא דין לכתחילה ודלא כשיטת המאירי הנ"ל דנקט דזה "ראוי" ותו לא. וכן במור וקציעה (ריש ס"י תפט ד"ה והיינו משום) כתב שכל מצוה שזמנה ביום לכתחלה יש לקיימה משהאיר היום דזריזין מקדימין למצוה מצפרא. ועיין בערוה"ש (יו"ד ס"י רסב אות ח) שכתב דבמילה שהוא חותם ברית קודש יש קפידא גדולה שלא לאחרה, אבל בשאר מצות אין קפידא כ"כ אם נאחר מעט אף שבוודאי "מצוה" להקדים.

אולם מהחיי אדם (ס"י סח אות ו) משמע דס"ל כהמאירי וז"ל: זריזין מקדימין למצוה דבר שמצותו ביום יקדים בבקר לעשותו וכו' וכן דבר שמצותו בלילה יקדים בתחילת הלילה, ולכן "ראוי" להתפלל ערבית מיד ביציאת הכוכבים, עכ"ל.

ולכאורה דבר זה תלוי האם לומדים הלכה ממה שלימדו אותנו האבות לפני מתן תורה. דהנה דעת הר"ח (יומא שם) דאין לנו ללמוד ממנהג הנביאים אלא כגון דניאל וכיוצא בו מפני שנהגו כהלכה למשה מסיני אחרי שנתנה התורה אבל לא מאברהם וכו' שלא קבלו התורה בזמנו, עכ"ד. וכ"כ הערוך (מובא שם בבר מצוה). ועיי' תוס' (מו"ק כ. ד"ה מה חג שבעה) שהביאו מהירושלמי דאמרו דאין למידין מקודם מת"ת. ועיין עוד שם (מו"ק ח. ד"ה לפי) דסתרו דברי עצמם. וכבר האריכו בזה כמה מהפוסקים המובאים לקמן.

אולם הריטב"א (שם אמר רב יוסף) כתב בביאור דברי הערוך דגמרינן מלפני מתן תורה במאי דלא פליגי על דברי חכמים.

ועיין בערוה"ש (ס"י תקמו אות א, יו"ד ס"י שמא) שכתב דודאי למידין מקודם מתן תורה וכמה דרשות אנו למידין מקודם מ"ת וכמה דרשות אנו למידין מן ספר בראשית, ע"כ. ועיין עוד בציון ירושלים (ירושלמי שנהדרין פ"א ה"ד), בחת"ס (יו"ד ס"י שמו אות ח) ובשו"מ (תני ח"א ס"א ור"י ח"א ס"י מח).

ולכאורה יש להוכיח שלומדים מלפני מתן תורה מדברי שו"ת הרמ"א (ס"י ב) שלמד מיצחק אבינו דיני אמתלא. ועיין בשו"ך (יו"ד ס"י קפה) שנקט כדבריו להלכה. אולם יש לדחות שלא למדו משם עיקר הדין של שאנח"א ודיני אמתלא, רק פרטים בזה, עיין בדברי המהרצ"ח המובא

לקמן. שוב העירו לי שהדעת תורה (שם ד"ה הנה מ"ש רמ"א) העיר מזה, עיי"ש.

ועיין בספר חסידים (ס"י תקלא) שלמד מרבקה בענין דין שתיית אדם קודם שנותן לבהמתו. והביאו להלכה המ"א (ס"י קסז ס"ק יח). ועיין בחכס צבי (ס"י א ד"ה ובעיקר ראייתו), בנוב"י (אע"ה ק' סס"י ו), בתורת חסד (אע"ה ס"ה אות א) ובגנזי חיים (להגרי"ח פאלאגי מעי א אות נו).

וכ"כ בגליוני הש"ס (פסחים ד. ד"ה דכתיב ביום השמיני) על דברי המאירי הנ"ל דמשמע שאין משום זריזין חיוב גמור ועניינו רק מפאת שראוי לאדם לאחוז בדרכי אבות ואולי טעמו משום שאין למידין מקודם מתן תורה וגם לא נאמר בתורת חיוב שצריך לעשות כן רק הכתוב סיפר שאברהם עשה כן, ע"כ.

וכדבריו מבואר במהרצ"ח (תורת אבות פ"א בהגה עמ' סו), שהרי הוכיח שאין למידין דבר מקודם מ"ת, וכתב (ד"ה ובעיקר הקושיה) שהא דמצוינו ביומא (שם) שלמידין מאברהם היינו כיון דהמה רק מדות ישרות והנהגות טובות וענין זריזות בעלמא, ואף אי לא נכתבו היה הסברא נותנת להתנהג כן, וא"כ ענינים אלו אינם רק סמך בעלמא ו"לאו דינא" קאמרו.

אולם מדברי השו"ע הנ"ל ודעימיה מוכח דזריזין הוי דין לכתחילה וע"כ דס"ל שלמד מלפני מתן תורה. וכן מוכח מדברי החתן סופר (שער הטוטפות ס"י יב ד"ה וראיתי להפ"י) שכתב שזריזין מקדימין הוא מן התורה שהרי ילפינן לה מקראי (עיי"ש בס"ה). וכ"כ בספר החיים (לגר"ש קלוגר סס"י תרד על סע' א בהגה), ודו"ק.

לרחוב ויאכל מאכלות אסורות, אלא דמ"מ למסקנא העלה להתיר בכה"ג בצירוף כמה סברות, וכתב דהלב נוטה דיש מקום להקל בני"ד דאיכא בדידה החשש מכשול באיסור החמור הזה. עכתי"ד ע"ש.

הרי דהשבת הלוי לא העלה להתיר אלא בכה"ג דאם לא יתן לו לאכול יכשל במאכלות אסורות מדאורייתא (ואף זה לא התיר בקל אלא אחר שצרף כמה סברות להקל ע"ש), אבל לא הזכיר כלל להתיר מחמת דהאינו שומר תורה ומצוות יבא לידי כעס ושנאה, ואף לא העלה כלל על דעתו דלסברא כה"ג נתכוון השואל. וכ"כ לאיסורא בחלק ח' ס"י קס"ו אות ז'. ולא צידד כלל להתיר מהסיבות שהזכיר הגרש"ז.

ויעיין עוד באגרות משה (או"ח ח"ה ס"י י"ג) דלא התיר לאדם לתת דבר מאכל לשותפו במסחר כל שיודע בו שאינו מברך, אלא יאמר לו שאסור לו ליתן לו דבר אוכל ומשקה מאחר שאינו רוצה לברך, ואז מותר לו להרשותו ליקח בעצמו מה שירצה לאכול ולשתות ובכה"ג ליכא איסורא אף שהיה יכול לעכבו שלא לקחת, והוסיף שם דאם ע"י שיאמר לו כן אפשר שיצא מזה פירוק היותו אינו מחוייב לומר לו זאת. ע"ש. הרי דלא התיר אלא בכה"ג דחבירו לוקח מעצמו את מה שירצה לאכול או לשתות [אלא דהוא אינו מחוייב למחות בו], אבל לא התיר שהוא בעצמו יתן לשותפו דבר מאכל.

איברא דבספר גנזי שערי ציון שנערך מכתבי הגה"צ ר' בן ציון במברגר הובא ששאל את החזו"א האם מותר לכבד אורחים במאכל ומשקה כשאר יודעים מראש שאינם מברכים. והשיב החזו"א דמותר כיון שכל האיסור בדבר הוא משום לפני עיור באם לא נגיש להם שום דבר הרי נכשיל אותם באיסור חמור יותר דהיינו איסור שנאה. וזהו הביאור במה שאמרו בגמ' דבמקום איבה מותר משום שאז הלפני עיור הוא יותר גדול. וזה ממש כדברי הגרש"ז. וצ"ע מדברי החזו"א בשביעית דמבואר לאסור וכמו שצ"י הגרש"ז גופא.

והצגתי את סתירת דברי החזו"א קמיה דמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב לי "דבמקום הצורך התיר מרן".

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

בין אדם לחברו - כל נשמות ישראל כלולים יחד
"כך יתנהג האדם עם חבירו, כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה ובזה חלק מזה, ולכן אינו דומה מרובים העושים את המצוה וכל זה מפני כללותם... וכן מטעם זה כל ישראל ערבים זה לזה, מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו, וכשחוטא האחד פוגם את עצמו פוגם חלק אשר לחבירו בו, נמצא מצד החלק ההוא, חבירו ערב עליו, אם כן הם שאר זה עם זה."

ולכן ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חבירו, ועינו טובה על טובת חבירו, וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי הוא - הוא ממש. ומטעם זה נצטוינו "ואהבת לרעך כמוך", וראוי שירצה בכשרות חבירו ולא ידבר בגנותו כלל ולא ירצה בו, כדרך שאין הקב"ה רוצה בגנותו ולא בצערנו מטעם הקרובה, אף הוא לא ירצה בגנות חבירו ולא בצערו ולא בקלקולו וירע לו ממנו, כאילו הוא ממש היה שרוי באותו צער או באותה טובה". (תומר דבורה פרק א', הד')

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" - להערות בטל' 6711693 - 02

לרפואת
חיה מיה בת אסתר

העלון נתרם ע"י
משפחת ראובנגר שליט"א
להצלחה ברוחניות ובגשמיות

שמעתיא עמיקתא
הערות ותורות בטל' 3932-571 02